

Preben Bonnén¹

USA's planer om et missilforsvar og de politiske omkostninger i lyset af sikkerhedsdilemmaet

USA's planer om at opføre et forsvarssystem mod missilangreb fra "slyngelstater" handler blandt andet om drømmen om usårlighed. Men at virkeliggøre denne drøm er i modstrid med indsigter fra kernevåbenstrategisk tænkning og hidtidig praksis. Spørgsmålet er derfor, om ikke projektet truer den internationale politiks stabilitet og USA's egen sikkerhed. Reaktionen på USA's planer har været negativ i Kina og Rusland, og selv blandt Vesteuropas statsmænd er der skepsis. Terrorangrebet på USA den 11. september 2001 skaber ny tvivl om relevansen af missilforsvaret, men om det så betyder, at det skrinlægges, er en anden sag.

Efter 1. Verdenskrigs rædsler bekostede Frankrig et 350 km langt forsvarsanlæg for at beskytte sin østgrænse: Maginotlinien. Man ville forhindre et nyt tysk væbnet overfald. Fæstningerne – for en stor del underjordiske – var udrustet med alt det bedste, som datidens ingeniørkunst kunne frembringe. Alligevel viste forsvarsanlægget sig i 1940 at være en falsk forsikring. Men drømmen om usårlighed lever videre (Bonnén, 2000c). Det bedste eksempel herpå er USA's tidligere præsident Ronald Reagens *Strategic Defense Initiative* (SDI), bedre kendt som stjernekrigsprojektet, som under forskellige betegnelser og udformninger er blevet videreført af præsidenterne George Bush, Bill Clinton og nu George W. Bush. Målsætningerne for såvel SDI som *Missile Defense* (herefter forkortet MD), tidligere kaldet *National Missile Defense* (NMD), er at fjerne truslen fra ballistiske missiler, styrke den strategiske stabilitet og dermed højne sikkerheden for USA. En amerikansk Maginotlinie i rummet.

Trods den vellykkede missiltest den 14. juli 2001 er det imidlertid tvivlsomt, om missilforsvaret nogensinde vil kunne fungere efter hensigten.² Ligesom tyskerne i 1940 undgik Maginotliniens forsvarsværker ved blot at marchere udenom, vil det være en smal sag for de stater, USA anser for at være slyngelstater (Irak, Nordkorea med flere), at undvige MD og de sensorer og radarer, hvorpå det er baseret. Med få og lette modifikationer, attrapper osv. vil smuthullerne være mange. Samtidig er det langt fra sikkert, at den strategiske stabilitet vil blive styrket som følge af MD og dermed øge USA's egen sikkerhed. Stabilitet og sikkerhed opnået ved, at den ene part øger sin sikkerhed på bekostning af andre er problematisk.

Det hænger sammen med, at staterne ikke kan ignorere hinandens tilstedeværelse. En statslig sikkerhedspolitik, som ikke adresserer kilderne til trusler, men kun den sårbarhed, man selv oplever, vil i reglen være utilstrækkelig. Det er de færreste stater, som er i stand til at gardere sig mod samtlige militære og ikke-militære trusler gennem ensidige sikkerhedsforanstaltninger.³ Om det vil være

Preben Bonnén¹

USA's planer om et missilforsvar og de politiske omkostninger i lyset af sikkerhedsdilemmaet

USA's planer om at opføre et forsvarssystem mod missilangreb fra "slyngelstater" handler blandt andet om drømmen om usårlighed. Men at virkeliggøre denne drøm er i modstrid med indsigter fra kernevåbenstrategisk tænkning og hidtidig praksis. Spørgsmålet er derfor, om ikke projektet truer den internationale politiks stabilitet og USA's egen sikkerhed. Reaktionen på USA's planer har været negativ i Kina og Rusland, og selv blandt Vesteuropas statsmænd er der skepsis. Terrorangrebet på USA den 11. september 2001 skaber ny tvivl om relevansen af missilforsvaret, men om det så betyder, at det skrinlægges, er en anden sag.

Efter 1. Verdenskrigs rædsler bekostede Frankrig et 350 km langt forsvarsanlæg for at beskytte sin østgrænse: Maginotlinien. Man ville forhindre et nyt tysk væbnet overfald. Fæstningerne – for en stor del underjordiske – var udrustet med alt det bedste, som datidens ingeniørkunst kunne frembringe. Alligevel viste forsvarsanlægget sig i 1940 at være en falsk forsikring. Men drømmen om usårlighed lever videre (Bonnén, 2000c). Det bedste eksempel herpå er USA's tidligere præsident Ronald Reagens *Strategic Defense Initiative* (SDI), bedre kendt som stjernekrigsprojektet, som under forskellige betegnelser og udformninger er blevet videreført af præsidenterne George Bush, Bill Clinton og nu George W. Bush. Målsætningerne for såvel SDI som *Missile Defense* (herefter forkortet MD), tidligere kaldet *National Missile Defense* (NMD), er at fjerne truslen fra ballistiske missiler, styrke den strategiske stabilitet og dermed højne sikkerheden for USA. En amerikansk Maginotlinie i rummet.

Trods den vellykkede missiltest den 14. juli 2001 er det imidlertid tvivlsomt, om missilforsvaret nogensinde vil kunne fungere efter hensigten.² Ligesom tyskerne i 1940 undgik Maginotliniens forsvarsværker ved blot at marchere udenom, vil det være en smal sag for de stater, USA anser for at være slyngelstater (Irak, Nordkorea med flere), at undvige MD og de sensorer og radarer, hvorpå det er baseret. Med få og lette modifikationer, attrapper osv. vil smuthullerne være mange. Samtidig er det langt fra sikkert, at den strategiske stabilitet vil blive styrket som følge af MD og dermed øge USA's egen sikkerhed. Stabilitet og sikkerhed opnået ved, at den ene part øger sin sikkerhed på bekostning af andre er problematisk.

Det hænger sammen med, at staterne ikke kan ignorere hinandens tilstedeværelse. En statslig sikkerhedspolitik, som ikke adresserer kilderne til trusler, men kun den sårbarhed, man selv oplever, vil i reglen være utilstrækkelig. Det er de færreste stater, som er i stand til at gardere sig mod samtlige militære og ikke-militære trusler gennem ensidige sikkerhedsforanstaltninger.³ Om det vil være

tilfældet for USA med planerne om et missilforsvar vil blive taget op til nærmere analyse i denne artikel. Først drøftes USA's motiver for at opbygge et missilforsvar under inddragelse af realismen, neorealismen og til dels den neoliberale institutionelle teori om international politik og sikkerhed. Derpå belyses de europæiske holdninger, herunder de toneangivende europæiske landes skepsis over for at ophæve ABM-traktaten, dvs. *Anti-Ballistic Missile Treaty* fra 1972, der udgør den største formelle hindring for MD-planerne. Endvidere drøftes Ruslands og Kinas syn på missilforsvaret. Som afslutning præsenteres forskellige mulige konsekvenser i tilfælde af, at missilforsvaret bringes til at fungere.

USA's drøm om usårlighed og sikkerhedsdilemmaet

Når det i særdeleshed er USA, der ønsker et missilforsvar, skyldes det den amerikanske overbevisning om, at slyngelstaterne allerede besidder eller snart vil råde over missiler med kemiske, biologiske eller atomare sprænghoveder, der kan nå USA. Amerikanerne finder det sandsynligt, at slyngelstaterne vil rette deres masseødelæggelsesvåben mod USA, og mener, at MD er den eneste mulighed for at imødegå denne trussel. De vurderer, at fordelene vil opveje de økonomiske omkostninger, der er forbundet med at etablere et missilforsvar, og endelig mener de, at MD er en teknologisk mulighed (Valasek, 2001: 2). Hertil kommer ifølge USA selv, at planerne om et missilforsvar skal ses på baggrund af de dårlige erfaringer, man har gjort med traktater om våbenkontrol.

Som eksempel kan man tage Sovjetunionen og senere dens arvtager Rusland, som i flere år rådede over biologiske våben til trods for en indgået aftale om destruktion af denne type våben. Et andet eksempel er Nordkorea, som på trods af sin deltagelse i den såkaldte *Non-Proliferation Treaty* (NPT) forsøgte at udvikle sit eget atomare arsenal. Et tredje og mere aktuelt eksempel er de mange vanskeligheder med at kontrollere Iraks (videre)udvikling på det militær-teknologiske område efter, at FN's våbeninspektører UNSCOM i 1991 måtte forlade landet. Erfaringer som disse har medført, at begrebet *arms control* i USA i dag snarere betragtes som et fremmedord end et politisk redskab (Bonnén, 2000a: 75-76).

Hvor stor en rolle kontrol med oprustning og våben vil indtage i fremtidens amerikanske planer, er ikke til at forudsige. Men så længe George W. Bush er USA's præsident, står det klart, at gennemførelsen af rustningskontrol vil blive stadig vanskeligere. Det har ikke fremmet våbenkontrollen, at Bush-administrationen 29. juli 2001 opsagde sin deltagelse i *The Biological Weapons' Convention* (BWC). Begrundelsen var, at den skaber smuthuller for de stater, som USA frygter ligger inde med offensive biologiske våben. Når USA handler sådan, skyldes det, at den nuværende republikanske administration i Washington lægger mere vægt på de politiske holdninger hos indehaveren af et våben end på selve våbentypen. Samtidig handler det for USA ikke kun om frygten for de politiske holdninger hos dem, der besidder masseødelæggelsesvåben. Under overfladen handler det også om USA's frihed til suverænt selv at kunne bestemme, ligesom drømmen om usårlighed stadig spiller en rolle. Det er tilfældet med USA's holdning til den såkaldte *Anti-Ballistic Missile-Treaty* (ABM-traktaten), og det var også

tilfældet, da det amerikanske Senat i 1999 nedstemte *The Comprehensive Nuclear Test Ban-Treaty* (CTBT, dvs. prøvesprængningstraktaten). Men hvorfor denne drøm om usårlighed, og hvad går den ud på?

Spørgsmålet om usårlighed hænger for så vidt, om end det ikke altid formuleres sådan, sammen med traktater og aftaler i øvrigt og i det hele taget sammen med emnet gensidige forpligtelser. Heri ligger ikke blot et politisk problem for det internationale samkvem, men en klassisk teoretisk problemstilling for den videnskabelige disciplin international politik, (herefter forkortet til IP), nemlig spørgsmålet om samarbejde eller konfrontation i det internationale system (Viotti og Kauppi, 1993: 35-59). Striden mellem (neo)realisme og idealisme, senere neoliberal institutionalisme som de to hovedstrømninger i IP handler således om den adækvate beskrivelse af og forklaring på de fundamentale mekanismer i international politik, hvor realismen fremhæver konfrontation og liberalismen samarbejde. Sidstnævnte tradition anskuer for eksempel traktater som institutioner, dvs. strukturer for muliggørelse af samarbejde selv under konfliktfyldte vilkår, mens førstnævnte har andre forklaringer på stabilitet og ikke-krig. En stats sårbarhed siger noget om, hvilke trusselsformer der betyder noget for dens sikkerhed. Sårbarheden vil typisk spille ind på de forestillinger, som statens befolkning og beslutningstagere gør sig om de omkringliggende aktørers intentioner. Men som bekendt afviger det faktiske trusselsbillede ofte fra det oplevede, og alene misforståelse (*misperception*) kan til tider udløse krig mellem stater (Jervis, 1976).

Realistisk IP-teori betoner det lidt abstrakte begreb nationalinteresse, som er en væsentlig byggeklod også i andre grene af IP. Navnlig neorealismen har søgt at indbygge det i et logisk teorikompleks til forskel fra den løse og slagordsagtige brug af begrebet, man ofte finder i praktisk politisk retorik, hvor det altid kan bringes på banen som legitimering af konkrete politiske tiltag, der måske reelt har en svag relation til den nationale interesse. I neorealistisk teori har begrebet en analytisk kerne, der i sidste instans drejer sig om sikkerhed, dvs. statens overlevelse som stat. Når det analytiske betones, er det fordi spørgsmålet om overlevelse som statens ultimative mål er deduceret eller søgt udledt af andre grundlæggende præmisser.

Hos realisterne er staterne de vigtigste aktører i det internationale system. Staterne antages for det første at være enhedsaktører, dvs. at de "taler med én stemme" således, at specifikke mål, herunder det ultimative mål om overlevelse, står klart og uantastet. For det andet anses staterne for at være rationelle, hvilket viser sig ved, at staterne i lyset af deres mål afvejer eksisterende alternativer for at realisere deres mål under hensyn til staternes indbyrdes styrke, målt i fordelingen af kapabiliteter staterne imellem. For at sikre det altafgørende mål om overlevelse blandt andre stater bruger staterne deres magt eller kapabiliteter målt ved økonomiske og ikke mindst militære ressourcer. Derfor er kernen i international politik i den realistiske tradition kampen for, eller brug af, magt. Magtkampen skyldes det internationale systems anarkiske grundvilkår, hvorved forstås, at der modsat det nationale niveau ikke findes en egentlig øvre myndighed eller autoritet, der kan bringe systemet væk fra Hobbes' naturtilstand (for nu at sætte realismen lidt skarpt op). En sådan situation afstedkommer et *sikkerheds-*

dilemma, dvs. en tilstand, hvor staterne ikke kan skelne mellem defensive og offensive hensigter med rustningskapløb og eventuelt krig til følge. Altså en konfliktfyldt tilstand, hvor den stadige og gensidige frygt for at blive angrebet og opslugt skaber spændinger mellem staterne med risiko for krig og ragnarok.⁴

Trods det junglelovsagtige grundvilkår i international politik vil den effektive strategi for sikkerhed ofte være en kollektiv indsats, der tager sigte på konkrete interaktionsmønstre eller strukturelle træk ved det internationale system såsom sikkerhedsdilemmaet og fordelingen af socio-politisk svage og stærke stater. Er trusselskilden en bestemt stat, kan man overveje aftaler, løfter og garantier i forhold til den truende stat som middel til at fremme sikkerheden. Strukturelle trusler kalder på institutionelle arrangementer af typen tilsigtet magtbalance, generelt stormagtssamarbejde, diplomati, internationale normer og principper, for eksempel international organisation og gensidig hensyntagen mellem stormagterne (såkaldt koncert; Jervis, 1983). Heri ligger ikke, at den enkelte stat nedprioriterer sin egen sikkerhed til fordel for international sikkerhed, men blot, at den anlægger et bredere perspektiv på national sikkerhed ud fra den erkendelse, at det er i statens egen interesse at medtænke andre staters sikkerhedsbehov i dens politik. Det kan ske ved at deltage i multilateralt samarbejde eller ved at støtte de principper og institutioner, som fremmer den ikke-voldelige interaktion mellem stater (Jahn, Lemaitre og Wæver, 1987: 52-53). Der er mange empiriske eksempler på, at stater finder det hensigtsmæssigt at gå sammen for at forene deres kapabiliteter, når en anden stat eller gruppe af stater synes at få uforholdsmæssig megen magt.⁵

Inden for realismen har tankegangen været anvendt på "atomvåbenspillet", idet atomvåben og staternes indbyrdes "atomdiplomati" snarere fungerede som afskrækkelse end som egentlige våben på grund af a-våbens altødelæggende virkning. Netop fordi flere stater rådede over atomvåben, havde det en balancerende effekt. Det spørgsmål, der nu melder sig på baggrund af USA's planer om et missilforsvar, er, om – og i givet fald hvor radikalt – dette projekt ophæver atomvåbenspillet hidtidige logik, samt hvilke konsekvenser det må forventes at få. Når spørgsmålet er så vigtigt, skyldes det, at den balancerende effekt af kapabiliteter både med og uden atomvåben *forudsætter sårbarhed*. Er først én part usårlig, er der ingen pointe i afskrækkelse. Det gælder med andre ord om ikke at ophæve det, der i atomvåbenjargonen kaldes andetslagsevnen, dvs. evnen til selv efter man selv er blevet uskadeliggjort at kunne slå igen.

USA's forrige præsident, Clinton, var tilhænger af den neoliberale institutionelle tankegang og kendt for sin kritiske holdning til ideen om et missilforsvar. Men i 1998 ændrede han mening som følge af, at det var lykkedes adskillige lande, som USA havde på den sorte liste, at prøvesprænge langtrækkende ballistiske missiler (Thränert, 2000). I april 1998 havde Pakistan succes med sin prøveaffyring af missilet GHOURI II, hvis rækkevidde overgik 2000 km. På samme tidspunkt lykkedes det nabostaten Indien at affyre missilet AGNI II, der har en rækkevidde på over 2500 km. Indien er endvidere blandt de lande, som menes at have den teknologiske formåen til at fremstille interkontinentale ballistiske missiler med en rækkevidde på op til 5000 km. I juli samme år prøveaffyrede

Iran missilet SHAHAB III, som har en rækkevidde på 1300 km, og Iran synes langt i sin udvikling af missilet SHAHAB IV med en rækkevidde på 2000 km. Endelig havde Nordkorea i august 1998 succes med at prøveaffyre et interkontinentalt ballistisk missil af typen TAEPO-DONG I, som styrkede i Stillehavet efter at have overfløjet Japan (Bonnén, 2000a: 74-75). På den baggrund bad Clinton forsvarsministeriet om at undersøge, om det var praktisk muligt at udvikle et vel at mærke mindre missilforsvarssystem til imødegåelse af missilangreb fra slyngelstaterne.

I dag hersker der bred konsensus blandt såvel demokrater som republikanere om behovet for et missilforsvar, men der er fortsat uenighed om, hvordan det skal se ud, og hvor omfattende det skal være. Det vidner den demokratiske senator og formand for Senatets Udenrigskomiteé Joe Bidens udtalelser til BBC 3. august 2001 om. Ifølge Biden ville Senatet ikke nødvendigvis godkende et missilforsvar, men det skal ikke misforstås derhen, at demokraterne skulle være principielt imod, snarere er det et udtryk for, at de ønsker indflydelse på MD's udformning og størrelse.⁶

I USA har man altså taget hul på diskussionen om et missilforsvar, hvorimod man i Europa dårligt nok har tænkt tanken. Af samme grund er Europa henvist til blot at reagere på de amerikanske planer og tiltag i øvrigt. På denne måde er det blevet USA, der med sine planer om at ville deployere et missilforsvar sætter dagsordenen vedrørende fremtidens konfliktscenarier. Vinder USA denne diskussion, fører det til, at alternative analyser og prioriteringer trænges i baggrunden (Stryken, 2001: 8). Om Europa af egen kraft på længere sigt ville have draget konklusioner à la MD på sine sikkerhedspolitiske analyser, er et åbent spørgsmål. Indtil videre fæster Europa fortsat lid til våbenkontrol på trods af Europas udsatte geografiske placering. Alt andet lige burde Europa have en langt større interesse i et missilforsvar end USA, da det allerede i dag er muligt for lande i Nordafrika og Mellemøsten at rette et angreb med interkontinentale ballistiske missiler mod det europæiske kontinent som fastslået af det britiske forsvarsministerium. Også den tyske efterretningstjeneste *Bundesnachrichtendienst* (BND) har i sin seneste beretning påpeget faren og udtrykt skepsis over for allerede indgåede aftaler om masseødelæggelsesvåben og virkningen af våbenkontrol i øvrigt (Kubbig, 2000).

Europas stillingtagen

Alligevel har de forskellige tilbud fra Bush om, at missilforsvaret også skal omfatte Europa, ikke ændret nævneværdigt på situationen. I den forbindelse kan det oplyses, at der ligger et forsøg på at overvinde europæernes skepsis, når man fra amerikansk side i stedet for betegnelsen National Missile Defense, der kunne sende uheldige signaler om amerikansk nationalegoisme, er gået over til blot at tale om Missile Defense. At ABM-traktaten stadig er vigtig for europæerne, måtte Bush erfare under sin første rejse i Europa i juni 2001, hvor MD var et fremtrædende emne i diskussionerne i såvel Madrid, Bruxelles, Göteborg, Warszawa som Ljubljana. Bush påberåbte sig at have vundet gehør for sin sag, men kendsgerningen var, at han blev mødt af europæisk skepsis med Warszawa som

undtagelsen, der bekræftede regelen. Ganske vist hilste de europæiske ledere de amerikanske overvejelser om at imødegå trusler fra terroristiske regimer velkommen, men den franske præsident Jacques Chirac og den tyske forbundskansler Gerhard Schröder lod samtidig Bush forstå, at den internationale sikkerhed og stabilitet bør sikres, før et missilforsvar eventuelt etableres.⁷ Hermed henviste Frankrig og Tyskland til ABM-traktaten, som blev indgået den 26. maj 1972 mellem USA og det daværende Sovjetunionen, hvis kernevåbenstrategiske arvtager i dag udgøres af Rusland, Ukraine, Hviderusland og Kasakhstan i fællesskab (Bonnén, 2001a).

ABM-traktaten er helt central, når det gælder imødegåelsen af et destabiliserende atomart våbenkapløb. Det kan belyses med traktatens konkrete bestemmelser. Således tillades det kun aftaleparterne at opstille hver ét missilforsvar (artikel III). Derudover forbyder ABM-traktaten underskriverne at udvikle, teste og deployere missilforsvarssystemer til søs, i luften, i rummet og forbyder mobile systemer (artikel V). Det betyder dog ikke, at ABM-traktaten ikke lader sig modificere. I henhold til artikel XIV skal traktaten fem år efter dens ikrafttræden og derefter med fem års mellemrum tages op til om ikke genforhandling, så et *review*. Men ligesom så mange andre traktater er også ABM-traktaten temmelig vagt formuleret, hvilket giver rigeligt "juridisk spillerum". Det er her, tvivlen om ABM-traktaten melder sig som et holdbart argument for dens kritikere.

Hvad der især giver vanskeligheder, er fortolkningen af den såkaldte *Agreed Statement* og dens stk. D, som indrømmer muligheden for modificeringer, såfremt "andre fysiske principper" end dem i 1972 skulle gøre sig gældende. At omstændighederne, dvs. de fysiske principper, løbende ændrer sig og har ændret sig siden 1972, er indlysende, men hvor meget de skal ændre sig, og hvilke betingelser, der i øvrigt kræves, er ikke nærmere præciseret. Netop spørgsmålet om, hvor meget omstændighederne har ændret sig eller ikke, er det, hele diskussionen drejer sig om. På den ene side hævder USA, at ABM-traktaten blot er et levn fra den kolde krig, og på den anden side står Europa inklusiv Rusland samt Kina, som alle forsat ser traktaten som en hjørnesten i den internationale sikkerhedsarkitektur. At Europa, Rusland og Kina pudsigt nok er enige på dette punkt, betyder ikke, at motiverne for at ville bibeholde ABM-traktaten er de samme.

Når det eksempelvis især er i Paris, at man gør sig store bekymringer, hænger det sammen med, at Frankrig – foruden Storbritannien – er den eneste europæiske atommagt. Et nyt våbenkapløb som følge af USA's planer om et missilforsvar vil betyde, at landets i forvejen beskedne arsenal vil miste sin betydning. Omvendt vil en eventuel amerikansk-russisk aftale om at skære ned på de to landes a-våbenarsenaler kunne udstille Frankrig som aggressiv, såfremt landet ikke følger trop. Det er således ikke nogen tilfældighed, at Chirac, umiddelbart før Bush kom til Europa, tog initiativ til at ændre Frankrigs atomstrategi. Den går nu ud på at afskrække terroristiske regimer fra at true eller angribe Frankrig og/eller dets allierede med avanceret missilteknologi og atomare, biologiske eller kemiske masseødelæggelsesvåben. I givet fald forbeholder Frankrig sig retten til i det nødvendige omfang at anvende atomvåben. Med denne nye doktrin er det

lykkedes Frankrig at pege på et nærliggende alternativ som – modsat deployeringen af et missilforsvar – ikke vil bringe den balance i fare, som er fundamental for den internationale sikkerhed, og samtidig sikrer Frankrigs status (Bonnén, 2001a).

Selv om Frankrigs nye atomstrategi er fremstillet som en afgørende skærpelse, er det dog ikke meget andet end en videreførelse af den hidtidige praksis fra den kolde krig. Frankrigs a-våben har aldrig været rettet alene mod Warszawa-pagten, men i retning af alle trusler (*tout azimuth*). I dag er man blot en anelse tættere på at konkretisere, at franske atomvåben blandt andet skal afskrække slyngelstater i Mellemøsten og Nordafrika. Med dette søger Frankrig at opretholde den gældende kernevåbenstrategiske orden, hvorimod det i USA er blevet en udbredt opfattelse, at der er meget mere umiddelbar logik og fornuft i at forsvare sig selv og sine allierede end i at opretholde et terrørsystem som hele tankegangen bag den gensidige afskrækkelse, kaldet *Mutually Assured Destruction* (MAD), kan siges at repræsentere. Modsat MAD er missilforsvaret oplagt forsvarsorienteret.

At MAD rigtignok ikke er fornuften selv, bekræftes indirekte af Chirac. Trods Frankrigs nye atomstrategi udelukker Paris ikke muligheden for i fremtiden at finde andre militære svar på de udfordringer, som er skabt af spredningen af den avancerede missilteknologi. Et sådant svar kunne være et missilforsvar. Når Frankrig foreløbig har valgt en anden løsning, er det fordi landet hverken alene eller sammen med andre europæiske lande er i stand til at finansiere eksempelvis et missilforsvar. Med andre ord: et missilforsvar er rasende dyrt modsat MAD, der er billigt og sikkerhedspolitisk mindre kontroversielt (Bonnén, 2001b).

I forholdet mellem Vesteuropa og USA gentager situationen fra 1983 sig så at sige; det var det år, Reagan lancerede stjernekrigsprojektet. Dengang lagde Europa også vægt på at forhindre et destabiliserende våbenkapløb og sikre, at ABM-traktaten blev overholdt. Hvor man fra fransk og tysk side søgte at koordinere et fælles standpunkt, var Storbritannien af den opfattelse, at det ikke var hensigtsmæssigt at optræde som en blok i den sag, ligesom London havde svært ved at forestille sig, hvilken koordinering der kunne blive tale om. Problematikken var (næsten) den samme som i dag. Igen er det udsigten til amerikansk enegang, som bekymrer USA's europæiske allierede.

I dag ser europæerne endnu større anledning til bekymring end i forbindelse med stjernekrigsprojektet. Forskellen mellem 1980'erne og nutiden ligger i, at man ikke dengang var i færd med at udvikle en Fælleseuropæisk Udenrigs- og Sikkerhedspolitik (FUSP). Hvordan FUSP og de seneste års øvrige sikkerhedspolitiske nyskabelser i Europa vil påvirke europæernes stillingtagen til USA's planer om MD, bliver spændende i to henseender. Dels er det stadig det springende punkt, om Europa i dag – modsat i 1980'erne – vil vise sig i stand til at indtage et fælles standpunkt. Dels er det spændende, fordi Europas håndtering af MD giver et fingerpeg om, hvad og hvor meget vi vil kunne forvente os af det europæiske sikkerhedspolitiske samarbejde, og hvad det betyder for de transatlantiske bånd. Når den transatlantiske dialog giver problemer, skyldes det ofte, at Europa ikke lader sin stemme høre som påpeget af Belgiens daværende uden-

rigsminister Leo Tindeman i september i 1986 i forbindelse med det dengang lige så vanskelige spørgsmål om SDI (Bonnén, 2000b).

Et fælles missilforsvar – et nationalt projekt

Uanset USA's bevæggrunde til at ville have et missilforsvar eller de europæiske landes modstand mod det tegner det under alle omstændigheder til, at det fremtidige militære samarbejde over Atlanten bliver vanskeligere. Samarbejdet hæmmes allerede nu af den teknologiske kløft mellem USA og Europa, som ikke vil mindskes, tværtimod. I sig selv er MD og USA's ambitioner om at udvikle antimissilsystemer et vidnesbyrd om, at USA er Europa langt overlegen på det militær-teknologiske område. Selv om Europa har et andet syn end USA på faren for ballistiske missilangreb, har Europa afgjort en interesse i at igangsætte egne forskningsprogrammer på området for at mindske den teknologiske spænd mellem USA og Europa, og fordi Europa ikke altid vil kunne forlade sig på den amerikanske knowhow og grundforskning. For selv om missilforsvaret skal være globalt, er USA's ambition og plan stadig national.

Selv om Bush offentligt understreger sit ønske om europæisk deltagelse i missilforsvaret, er USA ikke så interesseret i at involvere de europæiske allierede i sin teknologi og forskning, hvilket ellers kunne indsnævre teknologikløften mellem USA og Europa. Problemet i, at europæerne i så henseende halter bag efter USA, blev tydeligt allerede i marts 1986, hvor Reagan-administrationen underskrev et hemmeligholdt *Memorandum of Understanding* med den daværende tyske regering, tyske firmaer og forskningsinstitutioner. Aftalen skulle muliggøre tysk deltagelse i udviklingen af SDI. Ifølge Forbundskansler Helmut Kohl ville det give en blomstrende industri med nye arbejdspladser. Den daværende forsvarsminister Volker Rühle forestillede sig således, at omkring 30 tyske firmaer, som for eksempel AEG, Siemens, Zeiss og Dornier, ville kunne profitere af samarbejdet. Slutresultatet blev dog noget anderledes. Ganske vist havde tyske firmaer frem til udgangen af 1987 modtaget 20 ordrer til en samlet værdi af 50 millioner dollars, men interessen fra tysk industri var til at overse. Årsagen til den ringe interesse var ikke manglende motivation, men derimod de mange bureaukratiske forhindringer og den restriktive fremgangsmåde fra amerikansk side (Neuneck, 2001). Et andet eksempel på samarbejdsvanskeligheder med USA, når det gælder adgangen til den militære teknologiske viden, er projektet *Medium Extended Air Defence System* (MEADS), et europæisk ikke-strategisk jord-til-luftmissilforsvar. Projektet var et samarbejde mellem USA, Tyskland og Italien og blev fremstillet som et transatlantisk forbillede. Men når det handlede om indblik i den amerikanske teknologi, var det forbilledlige samarbejde svært at få øje på.⁸

USA's tillukkede facon har ikke overraskende gjort amerikanernes europæiske allierede utilfredse. De føler sig behandlet som kunder og ikke som allierede samarbejdspartnere. Den murren i krogene, som USA's ulyst til at dele sin militær-teknologiske viden med europæerne, allerede har skabt i Europa, forstærkes nu af frykten for, at virkeliggørelsen af MD vil resultere i et differentieret NATO, hvor nogle allierede, dvs. USA, er mere beskyttet end andre. En af dem, der har

udtrykt betænkeligheder, er den tidligere tyske udenrigsminister Hans-Dietrich Genscher. Ifølge Genscher vil den delvise amerikanske beskyttelse af sig selv mod missilangreb bryde med den solidaritet, der har været kendetegnende i NATO-samarbejdet, hvor begge sider af Atlanten stod sammen om samme mål mod den samme trussel (Bonnén, 2001a). Hvis NATO skulle blive involveret i krigshandlinger, "... Europe will be as much a target as the United States ... If the allies are not safe but the United States is, it could prevent NATO from getting involved" (Valasek, 2001: 3). Med andre ord vil de europæiske allierede kunne blive taget som gidsler i et storpolitisk spil. Modargumentet lyder, at uden et missilforsvar er det for alvor tænkeligt, at USA vil indskrænke sit engagement i og for Europa. Uden sikkerhed for at hjemmefronten er sikret, vil amerikanerne ikke i samme udstrækning som hidtil kunne reagere globalt, hvilket ifølge den amerikanske vice-forsvarsminister Paul Wolfowitz vil influere negativt på det amerikanske engagement i Europa og NATO.

"If we do not build defenses against these weapons now, hostile powers will soon have – or may already have – the ability to strike U.S. and allied cities with nuclear, chemical or biological weapons. They will have the power to hold our people hostage to blackmail and terror. They may secure, in their estimation, the capability to prevent us from forming international coalitions to challenge their acts of aggression and force us into a truly isolationist posture" (Wolfowitz, 2001).

USA's sikkerhed er, som den tidligere amerikanske præsident Woodrow Wilson engang skulle have sagt det, afhængig af sikkerheden i hele verden. Hvis det holder stik, er det i Europa ofte fremførte argument om, at USA med MD vil trække sig tilbage og lade Europa alene, ikke særlig holdbart. Tværtimod er risikoen måske større for en amerikansk tilbagetrækning, såfremt USA *ikke* får den nødvendige opbakning fra sine europæiske allierede. Hvor det for Europa mere handler om at håndtere kriser i Europa og dets nærområde, handler det nemlig for USA om at varetage og beskytte det, man betragter som fælles vestlige interesser.⁹

Rusland og Kina

Det er ikke "kun" frygten for det fremtidige transatlantiske samarbejde i NATO, som bekymrer europæerne, men også konsekvenserne i forhold til andre aspekter og aktører i international politik. Dels ligger der et problem i, at et missilforsvar måske vil kunne imødegå et angreb med ballistiske missiler og så at sige symptombehandle, men det vil ikke kunne bekæmpe angrebets årsager. Dels tænker europæerne på konsekvenserne i forhold til Rusland og i den forbindelse på problemstillingen vedrørende den tidligere omtalte ABM-traktat af 1972 mellem USA og Sovjetunionen, som Rusland anser for bindende. Når ABM-traktaten står som en hjørnesteen i den internationale sikkerhedsarkitektur, har det noget at gøre med tillid og troværdighed i det internationale system. ABM-traktaten er et udtryk for, hvad man kunne kalde et *Unit Veto System* (Kaplan, 1969: 39-61). Hvis først den ene part – i dette tilfælde USA – kræver ændringer eller opsiger ABM-traktaten, vil magtbalancen blive forrykket. Lande som Rusland

og Kina vil miste deres status som stormagter, idet der ikke længere vil være tale om nogen lighed, som kan matches. At give efter for de amerikanske planer om at ville deployere et missilforsvar er derfor det samme som at resignere og anerkende USA's hegemoni.

Risikoen for at miste stormagtsstatus er hovedårsagen, når Rusland på sin side har afvist ændringer i ABM-traktaten. Det kan derfor ikke overraske, at USA's forsikringer om, at MD ikke er rettet mod Rusland, ikke har kunnet ændre på den russiske holdning, hvilket såvel Clinton som Bush har måttet erfare. Rusland stod og står fortsat fast på det standpunkt, at man kun ser sig bundet af den i den russiske Duma ratificerede START II-aftale om beskæringer i det strategiske kernevåbenarsenal, såfremt ABM-traktaten forbliver intakt.¹⁰ Fra russisk side har man endvidere antydnet, at de igangværende forhandlinger om en mulig START III-aftale vil kunne lide skibbrud (Neuneck og Scheffran, 2000: 725). Når Rusland ikke vil godtage det amerikanske MD, skyldes det også den kendsgerning, at selv et begrænset system hurtigt kan udbygges til at omfatte mere end oprindeligt berammet. Det understregede Ruslands forsvarsminister Sergej Ivanov den 31. juli 2001 over for Bush's nationale sikkerhedsrådgiver Condoleezza Rice, der da besøgte Moskva. Konklusionen på hendes besøg blev, at Rusland og USA endnu ikke er enige om ændringer til ABM-traktaten, der står i vejen for de amerikanske forsøg på at opstille et missilforsvar. For at Rusland kan sige, om man er parat til kompromis, skal Moskva – ifølge Ivanov – teoretisk set vide præcis, hvad dette kompromis går ud på. Det er ikke tilfældet i øjeblikket.

Samtidig med, at Rusland ventede på, at USA skal fortælle mere om ideerne og planerne med missilforsvaret, afprøvede russerne ligeledes den 31. juli 2001 et langtrækkende missil, der som sidste trin havde et højhastigheds-krydsermissil, der er beregnet til at kunne bryde gennem USA's planlagte missilforsvar. Det vejmobile SS-25 interkontinentale missil blev affyret fra det centrale Rusland, fløj i Jordens atmosfære i 33 kilometers højde, hvorefter det slog ned på Kamtjatka-halvøen.¹¹ Prøveaffyringen af dette missil var dog at betragte som et forsøg på at mane USA til besindighed snarere end indledningen til et nyt våbenkapløb. Alligevel fik Rusland med prøveaffyringen vist, at man har muligheder for på anden vis at afbalancere USA. Når Rusland gerne ser USA komme på andre tanker, skyldes det de mulige konsekvenser af en modificering af ABM-traktaten eller en ensidig opsigelse af traktaten fra amerikansk side. Her tænker russerne ikke mindst på deres store nabo i Asien – Kina.

Hvor Rusland har erklæret at ville afbryde igangværende og afvise fremtidige forhandlinger om nedrustning, har Kina tilkendegivet, at man vil udvide sin atomare slagstyrke. Årsagen til Kinas resolute holdning skal søges i landets i forvejen begrænsede styrke af slagbaserede missiler med mulighed for at kunne nå USA (Steinbruner, 2001). Med de planer, der foreligger, vil MD være for lille til at kunne afskærme for et massivt missilangreb fra Rusland, men det vil derimod være stort nok til at kunne afskære Kinas i forvejen få atomare styrker (Bonnén, 2000a). Umiddelbart er det vanskeligt at tage Kinas trussel om udvidelsen af sine atomare styrker alvorligt, når man betænker landets igangværende moderniseringsprogram. Programmet omfatter indtil videre opstillingen af nye langtræk-

kende missiler af typen DF 31, som blev prøveaffyret med held i august 1999. Såvel de fastdeployerede som mobile DF 31 missiler har en rækkevidde på omkring 8000 km og er fortrinsvis rettet mod mål i Rusland og det øvrige Asien. Dog er det muligt også at ramme mål i det nordvestlige USA. Som led i moderniseringsprogrammet er endvidere en maritim udgave af DF 31 forudset, og et længere rækkende missil kaldet DF 41 er under udvikling.

Med henvisning til det kinesiske moderniseringsprogram kunne man indvende, at Kina uanset realiseringen af MD vil opruste. Alligevel bør man ikke sidde Kinas trussel overhørig. Skulle Kina som følge af de amerikanske planer for MD vælge at igangsætte et nyt og større moderniseringsprogram for sine atomare styrker, kan det ikke udelukkes, at Indien og Pakistan følger efter. Med andre ord må man se i øjnene, at en modificering af ABM-traktaten ikke i sig selv vil være en tilstrækkelig garanti mod, at Rusland bliver trukket ind i et nyt våbenkapløb i forhold til sine store asiatiske naboer. Selv efter en eventuel amerikansk-russisk overenskomst er det at forvente, at netop Kina, Indien og Pakistan som følge heraf vil opruste sine atomare styrker (Wilkening, 2000: 29).

Mulige konsekvenser

Faren for et nyt destabiliserende våbenkapløb er noget, der blandt andet afhænger af USA's succes med overhovedet at få missilforsvaret til at fungere. Tre scenarier er mulige, hvoraf det ene går ud på, at *missilforsvaret bliver skrinlagt*. Skulle Bush i sidste ende vælge at gøre som Reagan og udskyde projektet som følge af eksempelvis for store udgifter og små resultater, vil såvel diskussionen som de beskrevne trusler aftage og glide i baggrunden. En af de faktorer, der kan trække i retning af om ikke en skrinlæggelse af missilforsvaret, så i det mindste en tænkepause, er terrorangrebet på USA den 11. september 2001. Selvmordspiloternes angreb på World Trade Center og Pentagon viste, at USA og dets allierede måske skal tænke i helt andre trusselsscenarier. MD vil jo netop ikke kunne afværge terror, der som her benyttede ren civil infrastruktur. Angrebet understregede med al tydelighed, at der er lettere måder at angribe på end at ty til militære missilangreb. Ikke nok med, at man kan ryste omgivelserne for et sådant terrorangreb – i dette tilfælde sende chokbølger gennem hele det internationale system. Angriberen har kunnet forblive anonym (selv om bevismaterialet peger mod Osama bin Ladens Al Qaeda-netværk). Anonymitet vil derimod ikke være mulig for den angriber, der vælger missiler. Allerede før virkeliggørelsen af MD, har angrebet på USA den 11. september således afsløret missilforsvaret som en falsk forsikring. Om Washington så på den baggrund konkluderer, at projektet må skrottes, er imidlertid en anden sag. Politisk kan det paradoksalt nok vise sig vanskeligere at se bort fra MD, nu hvor der kræves handling.

Skulle det således ende med, at *missilforsvaret videreudvikles og bringes til at fungere*, vil situationen ændre sig fundamentalt. En mulighed er, at *MD vil fremme den internationale sikkerhed, for eksempel hvis USA viser vilje til at dele sin teknologiske viden* med ikke blot Europa, men også i en vis udstrækning Rusland og Kina. Dermed vil en stor del af mistroen kunne ryddes af vejen, og kun slyngelstaterne vil sidde tilbage med sorteper. Dette vil dog forudsætte en

tilfredsstillende ordning mellem alle de involverede lande om blandt andet ikke-viderebringelse af højteknologisk militær viden til slyngelstater som Libyen, Irak, Iran og Nordkorea. Dermed ikke sagt, at lande som Nordkorea ikke på egen vis vil kunne få held til at udvikle alternativer, men det vil tage længere tid. Men hvis MD realiseres i en så bred, multilateral udformning, som her antydtes, vil projektet kunne blive ikke blot en sikkerhedsgevinst for USA selv, men til gavn for hele verden i og med, at man i så tilfælde samarbejder sig ud af dilemmaet. Men en sådan udvikling kræver en nyorientering fra amerikansk side, og om USA er rede hertil er tvivlsomt.

Et tredje bud på en mulig konsekvens af *et fungerende missilforsvar er et nyt, destabiliserende våbenkapløb*. Det er ikke usandsynligt, at de europæiske NATO-lande i sidste ende vil affinde sig med MD af hensyn til alliancesolidariteten, ligesom det skete med SDI i 1986. Heri lå – og vil også med hensyn til MD ligge – en anerkendelse af USA's hegemoni, og netop derfor er det usandsynligt, at Rusland og Kina kan reagere på samme måde. Begge lande må forventes at ville forsøge at genskabe den gamle balance på et højere niveau, hvilket indbefatter opstillingen af enten egne missilforsvarssystemer, eller at øge a-våbenarsenalerne for at vise, at man ikke ligger under for USA. Det er politiske omkostninger man ikke bør være blind for eller på anden måde negligere.

Hvilket scenario, det vil ende med, vil afhænge af de videre drøftelser mellem på den ene side USA og Europa, og på den anden side USA og Rusland og Kina. Det tredje og sidste scenario er generelt set det mest sandsynlige i og med, at andre stormagter ikke vil kunne leve med, at den ene part er usårlig. Når det er kommet så vidt, har det at gøre med USA's manglende evne til at tænke "international sikkerhed" i samme åndedræt som "national sikkerhed". Dermed ikke være sagt, at man på forhånd kan afskrive de to første scenarier, hvor terrorangrebet på USA med de nye toner, det har skabt i USA's internationale optræden, er en ny, vigtig variabel. Man kan således konkludere, at det bliver op til USA, om udgangen på MD bliver et destabiliserende våbenkapløb.

Noter

1. For gode råd og kommentarer til denne artikel skal jeg rette en varm tak til Mette Skak og redaktionen på *Politica*, i særdeleshed til Tonny Brems Knudsen, Institut for Statskundskab, Aarhus Universitet; Götz Neuneck, Institut für Friedensforschung und Sicherheitspolitik (IFSH), Universität Hamburg, samt Henrik Lyngby. Endelig skal jeg også takke Jacob Kousgaard Mikkelsen for korrektur på artiklen.
2. Siden 1983 har USA brugt over 100 mia. dollars på at skabe et missilforsvar. Ud af (indtil 1999) i alt 17 prøveaffyringer kan kun tre betragtes som en succes (Lewis, Postol og Pike, 1999: 36-41). Den seneste test i juli 2001 gik ud på, at modtagermissilet (*killer vehicle*) skulle skelne mellem det fingerede fjendtlige missil og en attrap, som begge kom flyvende med en fart af 7,4 km i sekundet. Det var modtagermissilets evne til at lede efter et missil (objekt) med på forhånd informerede kendetegn, som blev testet, hvorimod forsøget ikke beskæftigede sig med modtagermissilets evne til at skelne mellem et rigtigt missil og flere attrapper, hvorfor resultat ikke bør overvurderes.
3. Det betyder ikke, at en stat aldrig kan forbedre sin sikkerhed på andres bekostning eller slippe godt fra selvcentrerede strategier; blot, at det ofte vil give en boomerang-

- effekt, for eksempel ved at udløse den politiske eller eventuelt den militære sikkerhedsdilemma-dynamik.
4. Med sikkerhedsdilemmaet menes den proces, hvor en stat i bestræbelserne på at sikre sig selv kommer til at virke truende på andre stater, hvorfor disse vælger også at gardere sig med den hyppige følge, at den første stat føler sig endnu mere truet og handler derefter. Konsekvensen er, at sikkerheden ikke øges for nogle af parterne – måske formindskes den ligefrem på grund af det højere spændingsniveau og den fortsatte dynamik af forsvar/modsforholdsregler, som vanskeligt kan stoppes, fordi stater jf. det anarkiske grundvilkår er tilbøjelige til at anlægge en *worst case* betragtning. En mere kategorisk udlægning findes hos Robert Jervis (1983: 174) og Herbert Butterfield (1951: 21).
  5. For en god og grundig gennemgang af teoretiske synspunkter på sikkerhedsdilemmaet og beslægtede emner kan henvises til Tonny Brems Knudsen (1994).
  6. Men Bidens kritik og lydighed betyder, at Europa og NATO ikke længere kun behøver at forhandle med præsident Bush i spørgsmålet om et missilskjold. Senator Biden er Europas mulighed for at få indflydelse på et missilforsvar. Med sin udmelding og sit initiativ til at formulere sin egen udenrigspolitiske dagsorden kan man sige, at Biden *bypasser* Bush-administrationen, idet han vil tage rundt til blandt andet Kina og Sydkorea og diskutere missilskjoldet.
  7. Selv om Europa og USA er enige om den mulige trussel fra de af USA udråbte slynge-stater, hersker der uoverensstemmelse mellem Europa og USA om, hvordan denne trussel bedst imødegås (Cambone, Daalder, Hadley og Makins, 2000)
  8. At USA ikke har i sinde at ændre praksis bekræftes af en rapport fra den amerikanske forbundsdomstol fra juni 1998, hvori det hedder, at "visse teknologiske informationer" ikke vil kunne frigives før efter 259 dage. Det gælder også for USA's allierede (Neuneck, 2001).
  9. Det er vigtigt at understrege, at USA med sine planer om MD har fået sat emnet på dagsordenen uden at møde noget konkret alternativt fælleseuropæisk udspil. Selv om man i Europa vedkender sig faren, har man ikke udnyttet chancen til nytænkning, men gentager blot, at ABM-traktaten er en hovedhjørnesten.
  10. Det sker ikke mindst, fordi Rusland frygter, at landets mere beskedne atomarsenal – efter en mulig START III – ikke vil være tilstrækkeligt til at balancere USA's missilforsvar (Pikayev, 2000: 188).
  11. Rusland afprøver den ny *scramjet*-teknik, der skal kunne give missiler en fart på fem gange lydens hastighed.

Litteratur

- Bonnén, Preben (2000a). "Europas problemer med USA's raketskjold", *Udenrigs*, Nr. 3.
- Bonnén, Preben (2000b). "Kampen om at bevare freden", *Jyllands-Posten*, Indblik, 9. juli.
- Bonnén, Preben (2000c). "USA og raketforsvaret", *Jyllands-Posten*, Indblik, 5. november.
- Bonnén, Preben (2001a). "Missilforsvar er også et europæisk problem", *Jyllands-Posten*, Indblik, 24. juni.
- Bonnén, Preben (2001b). "Det amerikanske ansvar", *Jyllands-Posten*, Indblik, 1. juli.
- Butterfield, Herbert (1951). *History and Human Relations*, London: Collins.
- Cambone, Stephen, Ivo Daalder, Stephen Hadley and Christopher Makins (2000). *European Views of National Missile Defense*, Washington, D.C.: The Atlantic Council of the United States, September.
- Jahn, Egbert, Pierre Lemaitre and Ole Wæver (1987). *European Security: Problems of Research on Non-military Aspects*, København: Center for Freds- og Konfliktforskning (i serien "Copenhagen Papers").

- effekt, for eksempel ved at udløse den politiske eller eventuelt den militære sikkerhedsdilemma-dynamik.
4. Med sikkerhedsdilemmaet menes den proces, hvor en stat i bestræbelserne på at sikre sig selv kommer til at virke truende på andre stater, hvorfor disse vælger også at gardere sig med den hyppige følge, at den første stat føler sig endnu mere truet og handler derefter. Konsekvensen er, at sikkerheden ikke øges for nogle af parterne – måske formindskes den ligefrem på grund af det højere spændingsniveau og den fortsatte dynamik af forsvar/modsforholdsregler, som vanskeligt kan stoppes, fordi stater jf. det anarkiske grundvilkår er tilbøjelige til at anlægge en *worst case* betragtning. En mere kategorisk udlægning findes hos Robert Jervis (1983: 174) og Herbert Butterfield (1951: 21).
  5. For en god og grundig gennemgang af teoretiske synspunkter på sikkerhedsdilemmaet og beslægtede emner kan henvises til Tonny Brems Knudsen (1994).
  6. Men Bidens kritik og lydighed betyder, at Europa og NATO ikke længere kun behøver at forhandle med præsident Bush i spørgsmålet om et missilskjold. Senator Biden er Europas mulighed for at få indflydelse på et missilforsvar. Med sin udmelding og sit initiativ til at formulere sin egen udenrigspolitiske dagsorden kan man sige, at Biden *bypasser* Bush-administrationen, idet han vil tage rundt til blandt andet Kina og Sydkorea og diskutere missilskjoldet.
  7. Selv om Europa og USA er enige om den mulige trussel fra de af USA udråbte slynge-stater, hersker der uoverensstemmelse mellem Europa og USA om, hvordan denne trussel bedst imødegås (Cambone, Daalder, Hadley og Makins, 2000).
  8. At USA ikke har i sinde at ændre praksis bekræftes af en rapport fra den amerikanske forbundsdomstol fra juni 1998, hvori det hedder, at "visse teknologiske informationer" ikke vil kunne frigives før efter 259 dage. Det gælder også for USA's allierede (Neuneck, 2001).
  9. Det er vigtigt at understrege, at USA med sine planer om MD har fået sat emnet på dagsordenen uden at møde noget konkret alternativt fælleseuropæisk udspil. Selv om man i Europa vedkender sig faren, har man ikke udnyttet chancen til nytænkning, men gentager blot, at ABM-traktaten er en hovedhjørnesten.
  10. Det sker ikke mindst, fordi Rusland frygter, at landets mere beskedne atomarsenal – efter en mulig START III – ikke vil være tilstrækkeligt til at balancere USA's missilforsvar (Pikayev, 2000: 188).
  11. Rusland afprøver den ny *scramjet*-teknik, der skal kunne give missiler en fart på fem gange lydens hastighed.

Litteratur

- Bonnén, Preben (2000a). "Europas problemer med USA's raketskjold", *Udenrigs*, Nr. 3.
- Bonnén, Preben (2000b). "Kampen om at bevare freden", *Jyllands-Posten*, Indblik, 9. juli.
- Bonnén, Preben (2000c). "USA og raketforsvaret", *Jyllands-Posten*, Indblik, 5. november.
- Bonnén, Preben (2001a). "Missilforsvar er også et europæisk problem", *Jyllands-Posten*, Indblik, 24. juni.
- Bonnén, Preben (2001b). "Det amerikanske ansvar", *Jyllands-Posten*, Indblik, 1. juli.
- Butterfield, Herbert (1951). *History and Human Relations*, London: Collins.
- Cambone, Stephen, Ivo Daalder, Stephen Hadley and Christopher Makins (2000). *European Views of National Missile Defense*, Washington, D.C.: The Atlantic Council of the United States, September.
- Jahn, Egbert, Pierre Lemaitre and Ole Wæver (1987). *European Security: Problems of Research on Non-military Aspects*, København: Center for Freds- og Konfliktforskning (i serien "Copenhagen Papers").

- Jervis, Robert (1976). *Perception and Misperception in International Politics*. Princeton: Princeton University Press.
- Jervis, Robert (1983). "Security Regimes", in Stephen D. Krasner (ed.), *International Regimes*. London: Cornell University Press.
- Kaplan, Morton A. (1969). "The New Great Debate: Traditionalism vs. Science in International Relations", in Klaus Knorr and James N. Rosenau (eds.), *Contending Approaches to International Politics*. Princeton: Princeton University Press.
- Knudsen, Tonny Brems (1994). *Det nye Europa: Orden eller Kaos*. Århus: Institut for Statskundskab, Aarhus Universitet.
- Kubbig, Bernd W. (2000). "Pullachs Gespür für den Primat der Politik – Ein Bericht der BND befasst sich mit einer künftigen Raketendrohung für Europa", *Frankfurter Rundschau*, 3. Mai.
- Lewis, George N., Theodore A. Postol and John Pike (1999). "Why National Missile Defense Won't Work", *Scientific American*, Vol. 281, No. 2.
- Neuneck, Götz (2001). "US-Raketenabwehr und technologietransfer mit den Vereinigten Staaten", *NDR*, 16. Juni.
- Neuneck, Götz og Jürgen Scheffran (2000). "Die neuen Raketenabwehrpläne der USA", *Blätter für deutsche und internationale Politik*, Nr. 6, Bonn.
- Pikayev, Alexander (2000). "Moscow's Matrix", *The Washington Quarterly*, Vol. 23, No. 3, pp. 79-85.
- Stryken, Christian-Marius (2001). "Raketskjold og Thule-radaren: Strategisk ressurs eller problem?", Working Paper 2001/2, DUPI, København.
- Thränert, Oliver (2000). "Die Angst der Amerikaner von den 'Schurken' – Misserfolge bei der Rüstungskontrolle verstärken die Raketenabwehrpläne der USA: Konsequenzen für die internationale Sicherheit", *Frankfurter Rundschau*, 17. Mai.
- Valasek, Tomas (2001). "Europe's Missile Defense Options", *The Defense Monitor*, Vol. XXX, No. 3, March.
- Viotti, Paul R. and Mark V. Kauppi (1993). *International Relations Theory. Realism, Pluralism, Globalism*. New York: MacMillan Publishers.
- Wilkening, Dean A. (2000). "Amending the ABM Treaty", *Survival*, Vol. 42, No. 1.

Traktater, rapporter og erklæringer

- Treaty between the United States of America and the Union of Soviet Socialist Republics on the Limitation of Anti-Ballistic Missile Systems, signed at Moscow, May 26, 1972.
- Agreed Statements, Common Understandings, and Unilateral Statements Regarding the Treaty between the United States of America and the Union of Soviet Socialist Republics on the Limitation of Anti-Ballistic Missiles, May 26, 1972.
- Steinbruner, John (2001). Statement to the Parliament of Denmark, Hearings on Missile Defense, April 25.
- Wolfowitz, Paul (2001). Deputy Secretary of Defense, Prepared Testimony on Ballistic Missile Defense to the Senate Armed Services Committee, Hart Senate Building, Thursday, July 12.